

**OILANING TARBIYAVIY-TA'LIM SALOHIYATINI
MUSTAHKAMLASH VA UNDA MEHR-OQIBATLILIKNI OSHIRISH
DAVR TALABI**

**G'afurov Doniyor Oripovich-Buxoro muhandislik-texnologiya instituti
"Ijtimoiy fanlar" kafedrası dotsenti, falsafa fanlari doktori (PhD).**

gafurovdoniyor1986@gmail.com

+998-99-709-81-82

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'plab vatandoshlarimiz, olim-u-mutafakkirlarimiz, allomalarimiz, imom-u boshqalar muhaddislarimiz ijod qilib, dunyo ilm-faniga, madaniyatiga va jahon tamadduniga o'zlarining ulkan hissalarini qo'shganliklari hamda oilaviy baxt insonlarning orzu-istaklari, maqsadlariga yetishib yashash va oila farovonligi-milliy farovonlik asosi ekanligi haqida bayon qilingan.

Tayanch so'zlar: Oila, oilaviy baxt, er-xotinlik, farzandlik, ota-onalik burchlari, ta'lim, fan, tarbiya.

**ПОВЫШЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕМЬИ
Гафуров Даниёр Орипович-Бухарский инженерно-технологический
институт – доцент кафедры «Общественные науки», доктор
философских наук (PhD).**

gafurovdoniyor1986@gmail.com

+998 99 709 81 82

Аннотация: В этой статье многие наши соотечественники, учёные и мыслители, учёные, имамы и другие создали и внесли большой вклад в мировую науку, культуру и мировую цивилизацию, а семейное счастье достигло мечтаний и целей людей. Благополучие является основой национального благополучия.

Ключевые слова: Семья, семейное счастье, брак, дети, родительские

обязанности, образование, наука, воспитание.

INCREASING THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE FAMILY

Gafurov Daniyori Oripovich-Bukhara Institute of Engineering and Technology is an associate professor of the "Social Sciences" department, doctor of philosophy (PhD).

gafurovdaniyori1986@gmail.com

+998-99-709-81-82

Annotation: In this article, many of our compatriots, scientists and thinkers, scholars, imams and others have created and made great contributions to world science, culture and world civilization, and family happiness has reached people's dreams and goals. It is stated that living and family well-being is the basis of national well-being.

Key words: Family, family happiness, marriage, children, parental duties, education, science, upbringing.

Kirish.

Oila va nikoh munosabatlari madaniyati tushunchasida oila millat parvozi uchun ilk uchish maydoni deb bekorga ta'riflanmagan. Chunki uning ma'nosi ko'p, ko'zga ko'rinmas sirli tomonlari ham bor. Bu sirni faqat oila qurgan er-xotin sezadi. Bu sir oila madaniyati, ma'naviyatining, farzand tarbiyasining o'ziga xos bir tomonidir. Ota-onalar farzandlarni dunyoga keltirib, tarbiyalab, voyaga yetkazib, ular bilan bir umr bog'lanib qoladilar. Ota-ona oilaning ichki ikirchikirlarini farzandlariga o'rgatadilar. O'zbek oilasida aqlli, zehnli bolalar o'z ota-onalarining so'zlarini, buyurgan ishlarini bajarishga o'rganadilar.

Mustaqillik tufayli bu kamchiliklarga barham berildi. Oila va nikoh munosabatlari madaniyati tizimi haqqoniy lashib, barkamol oila yetishtirishga e'tibor berila boshlandi. Zero, islomda bu masalaga doimo jiddiy e'tibor berib kelishgan. Oila va nikoh munosabatlari madaniyati tushunchasida, oilani moddiy va ma'naviy ta'minlash halol mehnat orqali bo'lishiga da'vat etilgan. Jumladan,

inson dunyoda yashar ekan, ehtiyoj sababli dunyodan foydalanmay iloji yo‘q. O‘zi va oilasini kiyim va ozuqa bilan ta‘minlashi kerak. Dunyoda inson shu niyatda ishlaydi. Ammo oz-ko‘p nasibasini halol yo‘l bilan, dunyosi oxiratiga mone‘ bo‘lmaydigan tarzda topadi.

Olimlar o‘zlarining ilmiy izlanishlarida oila va nikohsiz jamiyatni tasavvur qilish qiyinligini, oila jamiyat ma‘naviy kamolotida, insonning axloqi, odobi, iymon-e‘tiqodi shakllanishida birinchi o‘rinda ekanini ko‘rsatib o‘tganlar.

Asosiy qism

Ma‘lumki, IX-XII asrlarda O‘rta Osiyoda “Renessans” (uyg‘onish) davrida ko‘plab vatandoshlarimiz, olim-u-mutafakkirlarimiz, allomalarimiz, imom-u boshqalar muhaddislarimiz ijod qilib, dunyo ilm-faniga, madaniyatiga va jahon tamadduniga o‘zlarining ulkan hissalarini qo‘shganlar. Xususan, Beruniy, Farobiy, Farg‘oniy. Ibn Sino, Al-Buxoriy, At-Termiziy va ijodida nafaqat tabiiy fanlar, tibbiyot, ilohiyot, falakiyot sohasidagi ilmlar, balki oila va nikoh, oilaviy munosabatlar masalalariga alohida e‘tibor beriladi.

Dunyoga mashhur olim, ma‘rifatparvar Abu Nasr Farobiy inson kamoloti, baxti, ta‘lim va tarbiyasi, axloqi, dinga munosabati haqidagi qarashlarini mashhur “Fozil odamlar shahri” va “Baxt-saodatga erishuv haqida” asarlarida bayon etadi¹. Farobiy keraksiz urf-odatlardan (hozir ham oilaviy hayotda, er-xotin munosabatlarida uchraydi) voz kechish, baxt-saodatga erishish yo‘llari haqida gapirib, shunday deydi: “Rahbarlar (er yoki xotin) yomon odatlarni o‘zida ifodalovchi o‘tmishni ham o‘zgartirmog‘i kerak. Aks holda o‘tmish talablariga rioya etib, uning kayfiyati saqlansa, turmushda hech qanday yengillik, o‘zgarish va o‘sish ham bo‘lmaydi”. Shuningdek, “Baxt saodatga erishuv yo‘lida nimaiki (bilim, odob-ahloq, kasb-hunar) yordam bersa, uni saqlamoq, mustahkamlamoq, nimaiki zararli bo‘lsa, uni foydali narsaga aylantirishga harakat qilmoq zarurligini ta‘kidlaydi”².

Buyuk sarkarda Amir Temur ham oila qurish masalalariga davlat

¹Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. - Т.: Абдулла Кодирий номидаги халк мероси нашриёти, 1993. - Б.224.

²Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. - Т.: Абдулла Кодирий номидаги халк мероси нашриёти, 1993. - Б.224.

yumushlaridek juda jiddiy e'tibor bergan³. Sohibqiron, xususan, kelin tanlash haqida quyidagi fikrlarni bildirgan: "O'g'illarim, nabiralarim va yaqinlarimni uylantirmoq tashvishida kelin izlamoqqa e'tibor berdim. Bu ishni davlat yumushlari bilan teng ko'rdim. Kelin bo'lmishning nasl-nasabini, yetti pushtini surishtirdim. Xos odamlar orkali sog'lik-salomatligini, jismonan kamolotini aniqladim. Kelin bo'lmish nasl-nasabi, odob- axloqi, sog'lom va baquvvatligi bilan barcha qusurlardan xoli bo'lsagina el-yurtga katta to'y-tomosha berib, kelin tushirdim"⁴.

Ahmad Donishning "Navodir ul-vakoe'" ("Nodir voqealar") nomli asarida inson muayyan yoshga yetgandan keyin unda oila qurish, uylanishga zarurat paydo bo'ladi. Albatta, bu davrda inson oila, oilaviy baxt, er-xotinlik, farzandlik, otionalik burchlari haqida tushunchaga ega bo'ladi. Darhaqiqat, donishmand ayolni sevmok, hurmat qilmoq har bir erkak (er)ning vazifasi ekanligini aytib o'tadi. Oilaviy baxt insonlarning orzu-istaklari, maqsadlariga yetishib yashashdir. Ahmad Donish oilaviy baxt ko'proq xotinlarga bog'liq, chunki erkak uchun soliha xotindan ortiqroq xech bir ne'mat yo'qdir, oiladagi inoqlik, totuvlik, saranjomlik ular qo'lidadir, degan fikrlarni hamda oila qurish motivlarini kengroq yoritib beradi⁵ va uylanish shartlari hamda nikoh odoblari haqida to'xtalgan.

Agar hayotimizning barcha maqsad-mazmuni oiladagi shaxsiy baxtimizdan iborat bo'lganida, shaxsiy baxtimiz birgina oiladagi muhabbatda o'z ifodasini topganida edi, hayot deganlari chindan ham qop-qorong'u sahroga aylanib qolgan bo'lardi. Inson uchun yurakning ma'naviy olamidani tashqari hayotning yana bir buyuk olami – ijtimoiy faollik olami ham bor. Buni inkor etish yoki chetlab o'tishga urinish mutlaqo mumkin emas. Shuning uchun ham ming yillar davomida bu masaladagi manbalarga g'oyat jiddiy munosabatda bo'lganlar. Payg'ambarlar ummatlarini pok va halol oila qurishga da'vat etganlar. Bu masalada insoniyat tarixi davomida yashab o'tgan donishmand faylasuflarning diqqat-e'tiborlaridan

³ Хасанов С. Хоразм маърифати - олам кузгуси. - Т.: «Укитувчи», 1996. –Б.304

⁴Хасанов С. Хоразм маърифати - олам кузгуси. - Т.: «Укитувчи», 1996. –Б.30

⁵Арапбаева Д. К., Арапбаева В. К. Шарқ мутафаккирларининг оила ва тарбия ҳақидаги қарашлари. - Т.: "Замонавий таълим", 2015. -Б. 67

ham chetga qolmagan. O'tmish ustozlarning fikrlari biz uchun hamisha qadrli. Ammo, ular o'z davrlaridan kelib chiqib, oilaga turlicha talablar qo'yganlar.

Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy o'zining "Hindiston" asarida hindlardagi oila va nikoh munosabatlarini keng tahlil qiladi. Hindlardagi nikohni faqat o'lim buzishi mumkin, degan fikrni ilgari suradi va nikohning zarurligini uqtirib, nikohga xiyonat qilgan kishilarni akl-idroksiz hayvonlardan ham tuban turuvchilar, deb xulosalaydi. Tibbiyot dahosi Abu Ali Ibn Sino o'zining "Al-Shifo" asarida oiladagi bola tarbiyasi xususida shunday deydi: "Ota bolasiga yaxshi nom qo'yishi, emiziklik yoshidan o'tgandan keyin unga g'amxo'rlik qilishga, yomon ta'sirlardan asrashga burchlidir. Bola olti yoshga to'lganda unga qiyin bo'lmagan mashqlar o'rgatish kerak. Bunday bolalar sog'lom va yaxshi xulqli bo'lib ulg'ayadilar. Bu kabi tarbiyalarni olmagan bolalar esa, serjahl, diydasi qattiq, qo'rqqoq va zaif bo'lib o'sadilar". Chunki Ibn Sino fikricha, "Badan va ruh bir-biridan ajralmasdir". Demak, har bir bolaning o'z oilasida birinchi navbatda, yaxshi ma'naviy va axloqiy ta'lim olishi uchun har bir ota mas'uldir. XI asrning ulug' siymolaridan olim Yusuf Xos Xojib "Qutadg'u bilik" ("Saodatga boshlovchi bilim") asarida axloq-odob, ilm-ma'rifat, bola tarbiyasi va oilaviy hayotning ko'pgina masalalarini o'rganadi. Uning fikricha, faqat oilaviy hayot kechirish jarayonida sog'lom turmush tarzini yaratish mumkin.

Kamolotta ham oilaviy tarbiya, oilaviy munosabatlarining yuksakligi, sadoqat, totuvlik orqali erishish mumkinligini ta'kidladi.

Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilik"da shunday deydi:

O'g'ul qizga o'rgat bilik ham adab,

Anga ikki ajun aning asg'i tab.

(O'g'il qizga bilim va odob o'rgat, u ikki olam egasi bulib manfaat topadi).

Abu Nasr Farobiy ham o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida odob-tarbiya xususida juda chuqur to'xtalib, kishilar xulqini ikkiga, yomon xulqlarga ajratadi.

Bundan tashqari, oila mustahkamligida, oiladagi bola tarbiyasida, uning ma'naviy kamolotida, hadislarning o'rni juda katta. Bu borada buyuk muhaddislar:

Imom Al-Buxoriy va Imom At-Termiziylar xususida to'xtalib Al-Buxoriyning "Al-Jome' as-saxiyx" ("Ishonarli to'plam")da axloq-odob, ta'lim-tarbiya, bolaning ota-onaga hurmati to'g'risida fikr yuritiladi. Al-Buxoriyning quyidagi hadisi: "Hech qachon yomon so'zlamang. Agar birovni haqorat qilsangiz, o'zingizni haqorat qilgaysiz. Agarda Birovning ota-onasini haqorat qilsangiz, o'z ota-onangizni haqorat qilgaysiz. Bu hadis bugungi kunlarda katta ma'naviy tarbiyaga ega. Tibbiy savodxonlik, sog'lom turmush tarzi, tibbiy madaniyatni shakllantirish va salomatlik masalalari doimiy ravishda ilg'or mutafakkirlarimiz diqqat markazida bo'lgan. Mutafakkir Axmad Donish rivojlantirish, gullab-yashnashi uchun besh shart bajarilishi kerakligini aytib, ulardan biri har bir shaharda keraklicha shifokorlarning bo'lishi ekanligini takidlaydi. Mutafakkir shahar va qishloqlarda sanitariya holatining juda yomon ekanligi turli xil yuqumli kasalliklarning paydo bo'lishiga sabab bo'lib, aholi o'rtasida o'lim ko'payganligini hikoya qiladi va shu o'rinda birinchi navbatda, salomatlikni asrashni talab qiladi. "Agar, - deydi mutafakkir, tabib donishmand bo'lmasa, xalq har xil kasallarga chalinadi va halok bo'ladi". Adolatli hukmdor haqida o'z fikrlarini bayon etib, bunday ovqatlanish va kiyinish odobiga e'tibor berishi kerakligini takidlaydi⁶.

Xulosa

Ahmad Donish inson umri haqida shunday yozadi: "Agar inson iste'mol qilish tartib-qoidalariga, gigienaga amal qilsa, u albatta, bir yuz yigirma yil va undan ham ko'proq umr ko'rishi mumkin".

Darhaqiqat, mustahkam oilada tarbiya topib ulg'aygan yuksak ma'naviyatli farzand kelajakda munosib o'rniga ega bo'ladi. Zero, mustahkam oila va ma'naviyatli yoshlar jamiyat taraqqiyotining poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shaxri. - T.: Abdulla Kodiriy nomidagi xalk merosi nashriyoti, 1993. - B.224.

2.Xasanov S. Xorazm ma'rifati - olam kuzgusi. - T.: «Ukituvchi», 1996. – B.30

⁶ Дониш А. Рисола дар назми тамаддун ва таовун. Душанбе: Ирфон, 1976. С.151.

3.Arapbaeva D. K., Arapbaeva V. K. Sharq mutafakkirlarining oila va tarbiya haqidagi qarashlari. - T.: “Zamonaviy ta’lim”, 2015. -B. 67

4.Donish A. Risola dar nazmi tamaddun va taovun. Dushanbe: Irfon, 1976. S.151.

5. Jurakulovich, S. J. (2023). The role of the national idea in increase of human values. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(10), 1160-1164.

6.Shodiyev Jahongir Jo’raqulovich. Inson qadri va uning huquqlari eng oliy qadriyat: tarixiy-huquqiy meros. Ilm sarchashmalari/ Urganch – 3.2023. 19-21.

7.Jurakulovich, S. J. (2022). ATTITUDE TO HUMAN DIGNITY IN THE PERIOD OF AMIR TEMUR AND TEMURIDS DYNASTY. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(5), 43-47.

9. Yusupova N. Islomda ayol huquqlari. –T.: Islom universiteti. 2006. – B.38; Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoShlar tarbiyasi. –T.: O’qituvchi,1996, -B. 4.